

Cultural and social pathology of the students' reading in Tehran province

HASSAN Razavi Sadr¹, Fereshteh Sepehr*², Zohreh Mirhosseini³, Zahra Abazari⁴

1. PhD student of Information Science & Epistemology, Islamic Azad University of Tehran North Branch, Tehran, Iran. Email: razavisadr.h@gmail.com, Orcid Code: 0009-0005-4312-7583
2. Assistant Professor of Information Science & Epistemology, Islamic Azad University of Tehran North Branch, Tehran, Iran. (corresponding author). Email: fereshteh.sepehr@yahoo.com, Orcid Code: 0000-0002-5178-8788
3. Associate Professor of Information Science & Epistemology, Islamic Azad University of Tehran North Branch, Tehran, Iran. Email: zmirhosseini@yahoo.com, Orcid Code: 0000-0002-8469-8543
4. Associate Professor of Information Science & Epistemology, Islamic Azad University of Tehran North Branch, Tehran, Iran. Email: abazari391@yahoo.com, Orcid Code: 0000-0001-9398-6590

Abstract

Purposes: The promotion of study requires a comprehensive approach, and study pathology should strengthen the motivation to study, expand intellectual horizons and create a new attitude in students. Focusing on determining the dimensions of students' learning disabilities in Iranian schools has not been considered so far. The aim of the current research is to identify the cultural and social factors affecting students' reading in Tehran province.

Methodology: The research is applied in terms of purpose and mixed method and was carried out using the method of library studies, Delphi and analytical survey. The statistical population of the research includes two groups of 30 cultural experts (Delphi panel) in such a way that in the first round, the initial questionnaire was completed by 15 people. After collecting the results and examining the questions, less important questions were removed and new questions were added based on the suggestion of experts, and the questionnaire was again sent to 15 selected experts along with the results of the first round. Completion of the questionnaire was stopped in the second round of Delphi. In this research, the condition of stopping Delphi was that all the important indicators are known and no new indicators are presented by experts; in other words, a consensus is reached. Finally, after the consensus of the Delphi panel, the questionnaire on the pathology of the students' reading process with 18 items that includes two components, the cultural component (13 questions) and the social component (5 questions) was obtained. The scoring method is in the range of 1 to 5, from very low to very

---

high. The reliability of this questionnaire was verified using the Delphi method. The value of Cronbach's alpha was calculated using SPSS software, and its value was greater than 0.7 for each of the cultural and social components, which indicated that the questionnaire has good reliability. For the formal validity of the questionnaire, the opinions of experts in knowledge and information science and especially the valuable opinions of the research group at the Islamic Azad University of Tehran North Branch were used. Also, in the second quantitative step (survey), the statistical population was formed by all the teachers of education in the cities of Tehran province in theoretical elementary and secondary education levels (first and second periods) in the academic year of 2017-2018, which reached the number of 26,889 people. According to Cochran's formula, a sample of 379 people was considered. The components of the questionnaire questions were finalized in this step and reached 18 items and a total of 376 questionnaires were returned. Then the data was entered into SPSS software and analyzed. Data analysis was done using one-sample t-test and analysis of variance test in SPSS 22 software.

Findings: The findings showed that there is a significant relationship between cultural components and social components and the level of students' reading, and there is also a significant difference between the mentioned components at the level of different educational levels of teachers. The distribution of the frequency of opinions of the respondents of the cultural component, the importance of teaching reading in schools in promoting the reading ability of students is at the top of the cultural components. It reduces students' reading. In this research, reading education in schools played the most important role in increasing reading and social harms in reducing students' reading rate.

Discussion and conclusion: From the examination of the evidences in the schools of the country, it is concluded that in Iran, the educational program of elementary and secondary courses is solely based on learning course materials, and there is no provision for proper planning to create a culture of reading and reading hours. Therefore, referring to other sources, which is the introduction to research, is automatically removed from the students' attention and investigation. The elimination of the librarian's organizational post, which has practically led to the ineffectiveness of school libraries, the lack of attention to intellectuals, and the spread of oral culture in society, and the fact that one cannot achieve success and wealth by reading, have caused that reading education in schools is not very popular. In this situation, the efforts of breeding coaches are not very useful. As a result, we will witness the education of students who lack the spirit of questioning. If this trend continues, we will not expect to have a wise generation, and a kind of intellectual freezing will be imposed on the society. Teaching reading in schools, and reducing social harm through reading provides the possibility of increasing reading and hope in the society. Also, in this research, while examining various cultural and social components such as teachers' education and their teaching methods, reading education, social harms, increasing social awareness through the media, publishing books and periodicals according to

the cultural needs of today's society, printing picture books, home libraries and serious attention has been paid to essay lessons in schools.

Originality: Concentration on dimensions of the students' reading harms and try to examine the matter based on stated variables is an innovation in this research that has been ignored seriously in Iran's schools so far. Paying attention to this topic can play an important role in decrease of current reading problems and accelerate social and cultural development process in different countries. Also, this can help policy makers of cultural domain of the country take effective and useful steps on producing and strengthening reading culture.

Keywords: Cultural damage, Students, Extracurricular reading, Social damage, Tehran province.

نسخه
پیش
انتشار

چکیده

مقدمه: ترویج مطالعه نیازمند نگرش جامعی است. آسیب‌شناسی مطالعه باید موجب تقویت انگیزه مطالعه، گسترش افق فکری و ایجاد نگرش جدید در دانش‌آموزان شود. ولی تمرکز بر تعیین ابعاد آسیب‌های مطالعه دانش‌آموزان در مدارس ایران تاکنون مورد توجه قرار نگرفته است. هدف پژوهش حاضر شناسایی مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی مؤثر بر مطالعه دانش‌آموزان در استان تهران است.

روش‌شناسی: پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی، و از نوع روش آمیخته است که با استفاده از روش مطالعات کتابخانه‌ای، دلفی و پیمایشی تحلیلی انجام شد. جامعه آماری پژوهش شامل دو گروه ۳۰ نفر کارشناسان فرهنگی (پنل دلفی) و ۳۷۹ نفر معلمان مقاطع ابتدایی و متوسطه نظری استان تهران در سال تحصیلی ۹۸-۹۷ بودند که به صورت تصادفی طبقه‌ای پرسشنامه بین آن‌ها توزیع شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از t-test یک نمونه‌ای و آزمون تحلیل واریانس در نرم‌افزار اسپاس نسخه ۲۲ انجام شد.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد بین مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی و میزان مطالعه دانش‌آموزان رابطه معنی‌داری وجود دارد؛ همچنین بین مؤلفه‌های مذکور در سطح مدارج تحصیلی مختلف معلمان نیز تفاوت معنی‌داری وجود دارد. در این پژوهش، آموزش کتاب‌خوانی در مدارس در افزایش مطالعه و آسیب‌های اجتماعی در کاهش میزان مطالعه دانش‌آموزان مهمترین نقش را داشتند.

نتیجه‌گیری: آموزش کتاب‌خوانی در مدارس، و کاهش آسیب‌های اجتماعی از طریق مطالعه، امکان افزایش مطالعه و امید را در جامعه فراهم می‌نماید.

کلیدواژه‌ها: آسیب‌های فرهنگی، دانش‌آموزان، مطالعه غیردرسی، آسیب‌های اجتماعی، استان تهران

مقدمه و بیان مسئله

فرهنگ مولد، فرهنگی است که دارای پویایی درونی باشد. در جامعه سنتی، اساس فرهنگ بر مقاومت و ثبات بود؛ اما در دنیای امروز، براساس تفکر فرهنگی، موافق تنوع و تکثر فرهنگی است و ما در اوضاع کنونی نیازمند تولید کالاهای فرهنگی هستیم که پاسخگوی نیازهای متنوع و متغیر نسل جوان باشد. فرهنگ‌های ایستا، در را به روی خود می‌بندند و از درون متلاشی می‌شوند. ایستایی موجب مرگ فرهنگ می‌شود. بنابراین فقدان پویایی موجب ایجاد خلل در تولید فرهنگی و در نهایت انجماد فرهنگ می‌شود. جوامعی که با انجماد فرهنگی مواجه‌اند، بازارهای مناسبی برای تولیدات فرهنگی دیگران خواهند بود (Salehi Amiri & Azimi Dolatabadi, 2008).

در نتیجه به تولید و نشر آثاری نیازمندیم که در مجموعه‌سازی کتابخانه‌های مدارس و عمومی نیاز مخاطبان را مدنظر داشته باشد و به مقابله با عقیم‌سازی فرهنگی که به معنای فقدان خلاقیت، تحول و نوگرایی فرهنگی در جامعه بدون مطالعه است بپردازد. از بررسی همایش‌های مطالعه، از قبیل همایش سراسری مطالعه مفید، کرمانشاه (Cheshmeh Sohrabi, 2016)، همایش ملی خواندن، سنندج، (Hosseini, 2016) و ... چنین برداشت می‌شود که مطالعه و خواندن از ارکان اصلی توسعه فرهنگی جوامع

که سایر بخش‌های جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد به شمار می‌رود. این امر همواره مورد توجه دولت‌ها و ملت‌ها بوده است که بتوانند با به وجود آوردن احساس نیاز به مطالعه و ایجاد عادت و استمرار آن، به توسعه فرهنگی و اجتماعی دست یابند. با پیشرفت علم و فناوری، عمر متوسط دانش بشری ۳/۵ سال تخمین زده شده است. در چنین شرایطی برنامه‌ریزان آموزشی نمی‌توانند به‌طور مرتب حجم کتاب‌ها را افزایش دهند تا دانش‌آموزان را با ابعاد جدید دانش آشنا سازند. لذا تنها راه‌حل ممکن، ایجاد مهارت در افراد برای رساندن خود به اطلاعات جدید با استفاده از کتاب و کتابخانه است. اهمیت این مسئله در دوره متوسطه به دلیل کنجکاوی نوجوانان بیشتر احساس می‌شود (Sherafati, 2004). در ایران نیز اقداماتی مانند برپایی همایش‌های ملی از یک‌طرف و تصویب «سند نهضت مطالعه مفید» در شورای عالی انقلاب فرهنگی (Salari, 2018) و ... از طرف دیگر جهت ترویج مطالعه و دستیابی به جایگاه ممتاز آن صورت گرفته است. علی‌رغم تلاش‌های صورت‌گرفته، شاهد رکود مطالعه هستیم، تیراژ کتاب در کشور به مرز ۵۰۰ نسخه رسیده است (Sohrabi Smaroud, 2016) و سرانه مطالعه نیز کم شده است؛ این امر در شرایطی است که سرانه مطالعه در جهان گاه تا چند ساعت هم اعلام شده است (Mirhossein & Bahrami, 2012). به نظر می‌رسد اختلالات و آسیب‌هایی در روند مطالعه افراد جامعه رخ داده که ممکن است گریبان‌گیر مطالعه دانش‌آموزان کشور نیز شده باشد.

بشر به تحقیق دریافته است که مطالعه پایدار، زمینه توسعه فردی و اجتماعی را برای جوامع فراهم می‌کند. با همین نگرش، یونسکو از دهه ۱۹۶۰ کتاب را به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم ارتقای اهداف خود منظور کرد و سال ۱۹۷۲ را سال بین‌المللی کتاب اعلام کرد. جوامع مختلف نیز با درک این مهم، گاه با توانمندی کارشناسان داخلی و گاه با کمک کارشناسان فرهنگی جهانی، به‌ویژه یونسکو، درصد ترویج عادت مطالعه در میان جامعه خود بوده‌اند (Salari, 2018). گرایش به مطالعه در هر جامعه با مجموعه‌ای از متغیرهای فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در ارتباط است. متغیرهایی که نسبت به اثرگذاری خود بر میزان مطالعه، می‌توانند در برنامه‌ریزی فرهنگی برای توسعه فعالیت‌های مربوط به مطالعه مورد توجه قرار گیرند (Alizadeh, Babakhani, Lotfi & Ejtahednejad Kashani, 2016).

رفتار مطالعه، مانند سایر رفتارها، تابع عوامل گوناگون فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی است. کسب این فرهنگ و نهادینه شدن آن به برنامه‌ریزی و اهتمام ملی نیاز دارد و فعالیت‌های پراکنده اگرچه مفید است، اما منجر به تحول لازم در سراسر کشور نمی‌شود (Fatahi, 2014). مشکل این است که نگاه جزیره‌ای به موضوع فرهنگ مطالعه و کتاب و فقدان نگرش سیستمی و جامع، در حل مسائل نظام‌های فرهنگی-اجتماعی کشور، باعث می‌شود عوامل مؤثر دخیل در ترویج مطالعه و آسیب‌های مربوطه ناشناخته مانده و مغفول واقع شوند. نبود توجه به مقوله مطالعه با نگرش سیستمی موجب شکست بیشتر ابتکارهایی که برای توسعه تولید و توزیع کتاب در کشورهای رو به رشد مطرح می‌شوند، گردیده است (Salari, 2018). بنابراین مسئله مهم پژوهش حاضر این است که کدام مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی به‌عنوان مؤلفه‌های اصلی تأثیرگذار در حوزه‌های کلان ترویج مطالعه دانش‌آموزان از دیدگاه خبرگان و دست‌اندرکاران، نقش مهم‌تری ایفا می‌کنند. در این پژوهش مقصود از مؤلفه‌های اجتماعی عملکرد نهادهای تأثیرگذار جامعه است که در ارتقای فرهنگ مطالعه نقش دارند مانند خانواده، مدرسه، رسانه‌های جمعی، ناشران و ... مقصود از مؤلفه‌های فرهنگی نیز محصولات فکری و هنری هستند که توسط این نهادها تولید می‌شوند و مورد استفاده قرار می‌گیرند.

اصطلاح «آسیب‌شناسی» به علل ایجاد آسیب‌ها در زمینه‌های گوناگون می‌پردازد. کاربرد آن در علوم انسانی از جمله در آموزش و پرورش و روان‌شناسی از اهمیت و موقعیت ویژه‌ای برخوردار است. قائم به شخص بودن برخی دستگاه‌های فرهنگی و سیاست‌زدگی نظام مدیریت فرهنگی کشور از دیگر موضوعات مرتبط با سازمان‌های فرهنگی است. در اصل در جامعه ایران، برخی دستگاه‌های فرهنگی وابسته به شخص بوده و با انتصاب و برکناری آن‌ها دچار تحولات بنیادی می‌شوند. ضمن اینکه این دستگاه‌ها بسیار متأثر از عرصه سیاست بوده و با تغییرات در حکومت‌ها دچار فرازونشیب می‌شوند (Salehi Amiri & Azimi Dolatabadi, 2008). ماهیت فرهنگ مطالعه به سبب وجود سطوح مختلف جامعه دارای پیچیدگی خاصی است. خانواده و مدرسه به عنوان مهم‌ترین زمینه توسعه‌دهنده عادات مطالعه به شمار می‌آیند. اما موانع بسیاری از جمله موانع فردی، روانی، اجتماعی و ارزشی در جامعه سدره مطالعه در جامعه است. به نظر نیازی و کارکنان نصرآبادی (۲۰۱۶)، مهم‌ترین موانع مطالعه در ایران، شفاهی بودن جامعه، فقدان انسجام و هماهنگی در برنامه‌ها، فقدان ثبات در مدیریت فرهنگی، احساس بی‌نیازی مردم به مطالعه، نارسایی نظام آموزشی، کمبود کتابخانه‌های کارآمد با توجه به استانداردهای موجود، گرانی کتاب و مشکلات اقتصادی مردم، بی‌توجهی ناشران و مؤلفان به نیاز مخاطبان و نقش کم‌رنگ رسانه‌ها در ترویج مطالعه است (Niyazi & karkonan Nasrabadi, 2016).

همچنین وقتی مسئله ممیزی مطرح می‌شود، ضمن کاهش شدید انتشار کتاب و نشریات، امکان دسترسی به اطلاعات مطلوب برای بسیاری از مخاطبان فراهم نمی‌شود. یافته‌های پژوهشی در دانشگاه تهران تحت عنوان: «بررسی نقش دولت در سیاست‌گذاری فرهنگی» مطالعه موردی سیاست‌گذاری کتاب در جمهوری اسلامی ایران، نشان می‌دهد که متأسفانه نسبت وثیقی بین اسناد مکتوب سیاست‌گذاری عرصه کتاب و سیاست‌هایی که در عمل اجرا شده وجود ندارد و همچنین مهم‌ترین چالش در سیاست‌های نظارتی بر کتاب، نبود آئین‌نامه‌های جزئی و دقیق و نیز اعمال سلیقه ممیزی توسط مجریان در دوره‌های تاریخی مختلف است. در نهایت نتایج این پژوهش نشان داد که چالش در رابطه با اعمال سیاست‌های هدایتی، کمبود توجه به نویسندگان و نبود برنامه‌ریزی صحیح برای ایجاد فرهنگ کتاب‌خوانی مفید از کودکی در بین تمامی اقشار مردمی است (Sayah-Taheri, 2010). وقتی آرمان‌های از پیش تعیین شده‌ای وجود دارد و سیاست‌های فرهنگی در جهت و به قصد حفظ و تثبیت آن‌ها مطرح می‌شود، مفهوم مهندسی فرهنگی متجلی می‌شود. در این صورت دولت خود را مسئول و مکلف در مورد نه‌تنها اوقات فراغت که کلیت زندگی افراد در جامعه می‌داند (Azad-Armaki & Monavari, 2012). آموزش و پرورش زیربنایی‌ترین و مهم‌ترین نهاد در هر جامعه به شمار می‌رود و از دیرباز وظیفه مهم توانا ساختن انسان برای انطباق با محیط پیرامون خود را به عهده داشته است. آموزش و پرورش رسمی، آموزشی است که به طور عمومی در مدارس و سایر مؤسسات آموزشی با هدف و برنامه‌ای از پیش تعیین شده انجام می‌شود (Yousefi, 2001).

شاهینی و بیگدلی (۲۰۱۵) درباره نقش عوامل بازدارنده مطالعه کتاب چاپی دریافتند که این عوامل به ترتیب به نظام آموزشی، حضور رسانه‌ها، عوامل اجتماعی، عوامل فردی و در آخر وضعیت کتاب‌های چاپی بر می‌گردد (Shahini & Bigdeli, 2015). سعیدی، حریری و ابازری (۲۰۱۷) به یافته‌هایی رسیدند که بین سبک‌های فرزندپروری مقتدرانه و گرایش به مطالعه رابطه معنی‌داری وجود دارد. در نتیجه تقویت نقش والدین در امر مطالعه موجب می‌شود که فرزندان جامعه ثمربخش‌تر باشند و پویاتر عمل نمایند (Saeidi, Hariri & Abazari, 2017). با این حال، برخی پژوهشگران در رابطه با مطالعه

به یافته‌های متفاوتی رسیده‌اند و در مورد سودمندی مطالعه اظهار تردید می‌کنند و به این یافته‌ها دست یافته‌اند که بیشتر دانش‌آموزان معتقد بودند که با مطالعه و کتاب‌خوانی نمی‌توان به موفقیت و ثروت دست یافت و بیشترین الگوی مورد توجه آنان ورزشکاران و هنرمندان بودند (Behzadi & Mahmoudi, 2018). حسینی، طاهری و شیربیگی (۲۰۱۹) به این یافته‌ها رسیدند که: محیط فیزیکی آموزشگاه در رابطه با نمادهای خواندن، روابط و رفتار معلمان و مدیران از نظر اهمیت خواندن، باور قوی دارند. اقدام عملی قابل قبولی مبتنی بر فعالیت خواندن از سوی معلمان و مدیران ارائه نشده است (Hosseini, Taheri & Shirbegi, 2019). پژوهش‌ها نشان داد که نگرش نسبت به خواندن چندبعدی است؛ یعنی هم مهارت در خواندن و هم اراده خواندن و نگرش دانش‌آموزان عامل اصلی تأثیرگذار بر عملکرد خواندن است (Seitz, 2010). سایر محققین نشان دادند که رابطه بین عادات‌های خواندن و پیشرفت تحصیلی رابطه مثبتی است. نابرابری جنسیتی در پیشرفت تحصیلی مشاهده شد (Ladipo & Gbotosho, 2015). محققین دیگری نیز اظهار نمودند عوامل انگیزشی مطالعه دانش‌آموزان پیدا کردن شغل خوب و مناسب است؛ همچنین به این یافته‌ها رسیدند که ابزارهای جدید خواندن الکترونیکی تأثیر زیادی بر مطالعه شاگردان نداشته است (Nagaraja & Manalan, 2016). پژوهش دیگری نشان داد که بیشتر عادات‌های مطالعه بر یادگیری بیشتر دانش‌آموزان تأثیر داشته است و همچنین آشکار نمود که نبود محیط خانه هدایت‌کننده در هنگامی که شاگردان در خانه بودند، مانع عادت مطالعه آن‌ها بود (Ameyaw & Anto, 2018).

در جمع‌بندی مرور پیشینه‌ها، یافته‌ها نشان می‌دهد که برخی از دانش‌آموزان معتقدند با مطالعه و کتاب‌خوانی نمی‌توان به موفقیت و ثروت دست یافت، از طرفی اقدام عملی قابل قبولی جهت تقویت خواندن از سوی معلمان و مدیران ارائه نشده است. ابزارهای جدید خواندن الکترونیکی تأثیر زیادی بر مطالعه دانش‌آموزان نداشته، و نبود شرایط لازم در منزل مانع مطالعه آن‌ها شده است. همچنین نظام آموزشی، رسانه‌ها و عوامل فردی و اجتماعی بیشترین نقش را در بازدارندگی مطالعه کتاب چاپی غیردرسی داشته‌اند. از طرف دیگر سبک‌های فرزندپروری مقتدرانه موجب گرایش به مطالعه فرزندان شده است. عادات‌های مطالعه بر یادگیری بیشتر دانش‌آموزان تأثیر داشته و موجب پیشرفت تحصیلی آن‌ها می‌شود. در این راستا، از روش‌های پژوهش توصیفی، پیمایشی-تحلیلی، پیمایشی-توصیفی و آمیخته استفاده شده است و ابزارهای مصاحبه، پرسشنامه، چک‌لیست و مشاهده برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده است. از آنجا که یافته‌های پژوهش‌های پیشین قابل تعمیم نیستند، آسیب‌شناسی مطالعه دانش‌آموزان ضرورت پیدا می‌کند.

پرسش‌های اساسی

- ۱- مؤلفه‌های فرهنگی به چه میزان در مطالعه دانش‌آموزان نقش دارد؟
- ۲- مؤلفه‌های اجتماعی به چه میزان در مطالعه دانش‌آموزان نقش دارد؟

فرضیه‌های پژوهش

- ۱- بین مؤلفه‌های فرهنگی و میزان مطالعه دانش‌آموزان رابطه معناداری وجود دارد.
- ۲- بین مؤلفه‌های اجتماعی و میزان مطالعه دانش‌آموزان رابطه معناداری وجود دارد.
- ۳- بین مؤلفه‌های فرهنگی و مؤلفه‌های اجتماعی در سطح تحصیلات مختلف معلمان، تفاوت معناداری وجود دارد.

روش‌شناسی

در این پژوهش از رویکرد آمیخته استفاده شد و طی دو گام دلفی برای شناسایی مؤلفه‌های مؤثر بر مطالعه و پیمایشی برای درک نظر معلمان درباره مؤلفه‌های مورد تأیید خبرگان با استفاده از پرسشنامه به اجرا درآمد.

یکی از روش‌های کسب دانش گروهی مورد استفاده، روش دلفی است که فرایندی دارای ساختار برای پیش‌بینی و کمک به تصمیم‌گیری در طی راندهای پیمایشی، جمع‌آوری اطلاعات و درنهایت، اجماع گروهی است؛ درحالی‌که بیشتر پیمایش‌ها سعی در پاسخ به سؤال «چه هست» دارند، دلفی به سؤال «چه می‌تواند/ چه باید باشد» پاسخ می‌دهد (Ahmadi, Nasiriyani & Abazari, 1999). ابتدا منابع گوناگون مطالعه شد و مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی مطالعه شناسایی گردید و در قالب پرسشنامه با استفاده از طیف لیکرت برای درک اهمیت گویه‌ها تنظیم شد. در گام اول با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند تعداد ۳۰ نفر از کارشناسان فرهنگی معاونت پرورشی آموزش و پرورش شهرستان‌های استان تهران در سال تحصیلی ۹۸-۹۷ که حداقل دارای مدرک کارشناسی و سابقه ۵ سال کار بودند انتخاب شدند. سپس، پرسشنامه طی دو دور، بین کارشناسان توزیع گردید.

در دور اول، پرسشنامه اولیه توسط ۱۵ نفر تکمیل شد. پس از جمع‌آوری نتایج و بررسی پرسش‌ها، پرسش‌های کم‌اهمیت حذف و به پیشنهاد کارشناسان پرسش‌های جدیدی اضافه گردید و مجدد پرسشنامه به‌همراه نتایج دور اول برای ۱۵ نفر کارشناس منتخب ارسال شد. تکمیل پرسشنامه در دور دوم دلفی متوقف گردید. در این پژوهش شرط توقف دلفی این بود که تمامی شاخص‌های مهم، شناخته شوند و شاخص‌های جدیدی توسط خبرگان ارائه نشود، به عبارتی توافق نظر حاصل شود.

بر پایه دیدگاه‌های گروه پژوهش، زمانی که ۵۱ درصد پاسخ‌دهندگان، جواب یکسانی به یکی از گزینه‌های پاسخ برای هر سؤال بدهند، می‌پذیرند که توافق نظر (اجماع) در مورد آن سؤال حاصل شده است (Ahmadi, Nasiriyani & Abazari, 1999).

در گام دوم کمی (پیمایشی)، جامعه آماری شامل تمامی معلمان آموزش و پرورش شهرستان‌های استان تهران در مقاطع تحصیلی ابتدایی و متوسطه نظری (دوره‌های اول و دوم) در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ به تعداد ۲۶۸۸۹ نفر بود. طبق فرمول کوکران^۱ نمونه ۳۷۹ نفری در نظر گرفته شد. مؤلفه‌های

$$n = \frac{\frac{z^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{z^2 pq}{d^2} - 1 \right)} = \frac{\frac{(1/96)^2 (0/5)(0/5)}{(0/5)^2}}{1 + \frac{1}{26889} \left(\frac{(1/96)^2 (0/5)(0/5)}{(0/5)^2} - 1 \right)} = 379$$

۱. در این فرمول p و q نسبت موفقیت و شکست هستند که $0/5$ در نظر گرفته می‌شوند. مقدار $Z_{\alpha/p}$ در سطح خطای $0/05$ برابر با $1/96$ است. مقدار خطای d نیز $0/05$ در نظر گرفته می‌شود. مقدار N معرف حجم جامعه مورد نظر است که در این پژوهش برابر با 26889 می‌باشد.

پرسش‌های پرسشنامه در این گام نهایی شد و به ۱۸ گویه رسید (جدول ۶ و ۷). در نهایت ۳۷۶ پرسشنامه برگشت داده شد. سپس داده‌ها در نرم‌افزار اسپس اس‌اس^۱ وارد گردید و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. پس از مشخص شدن حجم نمونه، با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای با تخصیص متناسب و با توجه به تعداد افراد جامعه، تعداد افراد نمونه به نسبت بین واحدهای تعیین شده تخصیص داده شد. در این پژوهش، هر شهرستان (منطقه) به عنوان یک طبقه در نظر گرفته شده است. بعد از تعیین و تخصیص نمونه به هر واحد از طریق نمونه‌گیری تصادفی ساده نسبت به جمع‌آوری اطلاعات از طریق پرسشنامه اقدام شد. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه سازمان‌یافته در دو حوزه فرهنگی و اجتماعی استفاده گردید.

جدول ۱. جامعه آماری و حجم نمونه به تفکیک هر شهرستان

شهرستان (منطقه)	تعداد کل معلمان	تعداد نمونه انتخاب شده
پردیس	۸۰۶	۱۱
رودهن	۳۱۵	۵
دماوند	۶۰۳	۹
فیروزکوه	۱۶۳	۳
ری ۱	۱۳۵۸	۱۹
ری ۲	۱۳۴۷	۱۹
کهریزک	۹۵۰	۱۳
فشافویه	۳۰۶	۴
پاکدشت	۱۹۱۶	۲۷
قرچک	۱۶۲۳	۲۳
ورامین	۱۵۲۱	۲۱
پیشوا	۵۸۳	۸
جوادآباد	۲۶۳	۴
بهارستان ۱	۱۶۰۰	۲۳
بهارستان ۲	۱۲۰۴	۱۷
رباط کریم	۱۷۰۳	۲۴
اسلامشهر	۲۵۷۴	۳۶
چهاردانگه	۴۴۰	۶
شهر قدس	۱۶۵۳	۲۳
شهریار	۴۰۰۱	۵۶
ملارد	۱۹۶۰	۲۸
کل	۲۶۸۸۹	۳۷۹

جدول ۲. بررسی میزان اجماع یا توافق کارشناسان فرهنگی برای سؤال‌های پرسشنامه به تفکیک هر مؤلفه در دور اول

مؤلفه	سؤال	میانگین	چولگی	کشیدگی	درصد اجماع	وزن اجماع	رتبه	آلفای کرونباخ
فرهنگی مطالعه	۱	۴/۲۰	-۰/۳۸	-۱/۱۲	۴۰	۰/۰۷۱	۶	۰/۸۷۶
	۲	۴/۲۷	-۰/۶۰	-۱/۴۹	۵۳/۳۳	۰/۰۷۲	۵	
	۳	۴/۰۷	-۰/۷۱	-۰/۳۳	۴۰	۰/۰۶۹	۱۰	
	۴	۴/۸۰	-۱/۶۷	۰/۹۰	۸۰	۰/۰۸۱	۱	
	۵	۴/۶۰	-۱/۶۳	۱/۳۲	۷۳/۳۳	۰/۰۷۸	۲	
	۶	۴/۲۰	-۰/۳۸	-۱/۱۲	۴۰	۰/۰۷۱	۶	
	۷	۴/۰۷	-۰/۰۹	-۰/۶۷	۵۳/۳۳	۰/۰۶۹	۱۰	
	۸	۴/۱۳	-۰/۸۱	-۰/۳۹	۴۶/۶۷	۰/۰۷۰	۹	
	۹	۴/۴۰	-۰/۸۴	-۰/۴۷	۵۳/۳۳	۰/۰۷۴	۴	
	۱۰	۳/۶۷	-۰/۵۸	-۰/۰۱	۵۳/۳۳	۰/۰۶۲	۱۴	
	۱۱	۳/۹۳	-۰/۸۴	۱/۴۶	۶۰	۰/۰۶۷	۱۳	
	۱۲	۴/۴۷	-۱/۰۷	-۰/۱۱	۶۰	۰/۰۷۶	۳	
	۱۳	۴/۲۰	-۰/۴۳	-۱/۵۵	۴۶/۶۷	۰/۰۷۱	۶	
	۱۴	۴/۰۷	-۰/۸۶	۰/۶۷	۴۶/۶۷	۰/۰۶۹	۱۰	
اجتماعی مطالعه	۱۵	۳/۶۰	-۰/۳۰	-۰/۹۶	۴۰	۰/۰۸۷	۱۰	۰/۸۲۰
	۱۶	۳/۹۳	-۰/۶۷	-۱/۱۹	۴۶/۶۷	۰/۰۹۶	۷	
	۱۷	۴/۲۷	-۰/۵۶	-۱/۱۳	۴۶/۶۶	۰/۱۰۴	۲	
	۱۸	۴/۱۳	-۰/۲۷	-۱/۵۰	۴۰	۰/۱۰۱	۶	
	۱۹	۴/۲۰	-۱/۰۴	۰/۵۰	۴۶/۶۷	۰/۱۰۳	۴	
	۲۰	۳/۹۳	-۰/۰۱	۰/۵۴	۶۶/۶۷	۰/۰۹۶	۷	
	۲۱	۴/۲۰	۰/۱۱	۰/۳۸	۶۶/۶۷	۰/۱۰۲	۴	
	۲۲	۳/۸۷	-۰/۵۸	۰/۵۰	۵۳/۳۳	۰/۰۹۴	۹	
	۲۳	۴/۵۳	-۲/۰۰	۱/۶۵	۷۳/۳۳	۰/۱۱۱	۱	
	۲۴	۴/۲۷	-۲/۰۰	۱/۱۵	۵۳/۳۳	۰/۱۰۴	۲	

جدول ۳. بررسی میزان اجماع یا توافق کارشناسان فرهنگی برای سؤال‌های پرسشنامه به تفکیک هر مؤلفه در دور دوم

مؤلفه	سؤال	میانگین	چولگی	کشیدگی	درصد اجماع	وزن اجماع	رتبه	آلفای کرونباخ
فرهنگی مطالعه	۱	۴/۶۰	-۱/۴۱	۱/۲۶	۶۶/۶۷	۰/۰۷۹	۴	۰/۸۲۲
	۲	۴/۴۷	-۱/۰۷	-۰/۱۱	۶۰	۰/۰۷۶	۷	
	۳	۴/۸۷	-۲/۰۰	۱/۳۵	۸۶/۶۷	۰/۰۸۳	۱	
	۴	۴/۴۷	-۱/۰۷	-۰/۱۱	۶۰	۰/۰۷۶	۷	
	۵	۴/۴۰	-۰/۸۴	-۰/۴۷	۵۳/۳۳	۰/۰۷۵	۱۰	
	۶	۴/۴۰	-۰/۸۴	-۰/۴۷	۵۳/۳۳	۰/۰۷۵	۱۰	
	۷	۴/۶۷	-۱/۷۹	۱/۶۳	۷۳/۳۳	۰/۰۷۹	۳	

مؤلفه	سؤال	میانگین	چولگی	کشیدگی	درصد اجماع	وزن اجماع	رتبه	آلفای کرونباخ
	۸	۴/۲	-۲/۰۰	۱/۶۷	۵۳	۰/۰۷۲	۱۲	
	۹	۴/۴۷	-۱/۰۷	-۰/۱۱	۶۰	۰/۰۷۶	۷	
	۱۰	۴/۷۳	-۱/۱۸	-۰/۷۳	۷۳/۳۳	۰/۰۸۱	۲	
	۱۱	۴/۵۳	-۱/۰۹	-۰/۴۰	۶۰	۰/۰۷۷	۶	
	۱۲	۴/۶۰	-۱/۴۱	۱/۲۶	۶۶/۶۷	۰/۰۷۹	۴	
	۱۳	۴/۱۳	-۱/۰۹	-۰/۴۰	۵۳	۰/۰۷۱	۱۳	
اجتماعی مطالعه	۱۴	۴/۱۳	-۱/۶۷	۰/۹۰	۵۱/۶۷	۰/۱۹۰	۵	۰/۷۶۳
	۱۵	۴/۳۳	-۱/۴۶	۲/۰۰	۵۳/۳۳	۰/۱۹۹	۴	
	۱۶	۴/۴۰	-۱/۶۹	۱/۲۷	۶۰	۰/۲۰۲	۳	
	۱۷	۴/۴۷	-۰/۸۰	-۰/۱۳	۵۳/۳۳	۰/۲۰۵	۱	
	۱۸	۴/۴۷	-۱/۱۶	-۰/۴۱	۶۶/۶۷	۰/۲۰۵	۱	

در نهایت پس از اجماع نظرات پنل دلفی، پرسشنامه آسیب‌شناسی روند مطالعه دانش‌آموزان با ۱۸ ماده که شامل دو مؤلفه فرهنگی (۱۳ سؤال)، و مؤلفه اجتماعی (۵ سؤال) است حاصل شد. نحوه نمره‌گذاری در دامنه ۱ تا ۵ به ترتیب خیلی کم تا خیلی زیاد قرار می‌گیرد. پایایی این پرسشنامه با استفاده از روش دلفی مورد تأیید قرار گرفت. مقدار آلفای کرونباخ با استفاده از نرم‌افزار اسپاس محاسبه شد که مقدار آن برای هر کدام از مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی از ۰/۷ بزرگ‌تر بود که این امر نشان‌دهنده این است که پرسشنامه از پایایی خوبی برخوردار است (جدول شماره ۲). برای روایی ظاهری پرسشنامه از نظرات متخصصان علم اطلاعات و دانش‌شناسی و به‌ویژه از نظرات ارزنده گروه پژوهش در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال استفاده گردید.

یافته‌ها

داده‌های به‌دست‌آمده از پرسشنامه‌ها، در دو بخش، یافته‌های توصیفی و یافته‌های استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. ابتدا در بخش توصیفی، توزیع فراوانی متغیرهای جمعیت‌شناختی (میزان تحصیلات و سوابق خدمت) پاسخ‌دهندگان و همچنین توزیع فراوانی نظرات آن‌ها به تفکیک هر سؤال مربوط به مؤلفه‌های فرهنگی و مؤلفه‌های اجتماعی ارائه شدند، سپس در بخش یافته‌های استنباطی، فرضیه‌های پژوهش مورد آزمون قرار گرفتند.

جدول ۴. توزیع فراوانی پاسخ‌دهندگان بر حسب سطح تحصیلات

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد فراوانی
دیپلم یا کاردانی	۲۹	۸
کارشناسی	۲۴۰	۶۴
کارشناسی‌ارشد یا بالاتر	۹۶	۲۵
گمشده ^۱	۱۱	۳
کل	۳۷۶	۱۰۰

1. missing

در جدول شماره ۴ توزیع فراوانی سطح تحصیلات پاسخ‌دهندگان ارائه شده است. مطابق جدول شماره ۴ بیشتر پاسخ‌دهندگان (۶۴ درصد) دارای مدرک کارشناسی بوده‌اند.

جدول ۵. توزیع فراوانی پاسخ‌دهندگان برحسب سابقه خدمت

سابقه خدمت	فراوانی	درصد فراوانی
زیر ۵ سال	۳۱	۸
بین ۵ تا ۱۰ سال	۶۲	۱۷
بین ۱۰ تا ۱۵ سال	۴۳	۱۱
بالای ۱۵ سال	۲۱۶	۵۸
گمشده	۲۴	۶
کل	۳۷۶	۱۰۰

جدول ۶. توزیع فراوانی نظرات پاسخ‌دهندگان به تفکیک هر سؤال (مؤلفه فرهنگی)

ردیف	سؤال‌ها	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد		
							فراوانی	درصد
۱	تولید کتاب، مجله و غیره متناسب با نیاز امروز فرهنگی دانش‌آموزان تا چه حد در امر مطالعه شاگردان اهمیت دارد؟	۱۰	۱۸	۵۴	۱۵۰	۱۴۴	فراوانی	
		۳	۵	۱۴	۴۰	۳۸	درصد	
۲	آموزش کتاب‌خوانی در مدارس تا چه حد در ترویج مطالعه کودکان و نوجوانان اهمیت دارد؟	۶	۱۵	۵۶	۱۳۰	۱۶۹	فراوانی	
		۳	۴	۱۵	۳۵	۴۵	درصد	
۳	کتابخانه‌های آموزشی و فعالیت مناسب آن‌ها به چه میزان در امر ترویج مطالعه و کتاب‌خوانی دانش‌آموزان اهمیت دارد؟	۱۱	۱۶	۸۳	۱۳۹	۱۲۷	فراوانی	
		۳	۴	۲۲	۳۷	۳۴	درصد	
۴	افزایش کتابخانه‌های عمومی به نسبت رشد جمعیت تا چه حد در ارتقاء مطالعه دانش‌آموزان اهمیت دارد؟	۹	۲۷	۷۳	۱۵۲	۱۱۵	فراوانی	
		۲	۷	۲۰	۴۰	۳۱	درصد	
۵	میزان تحصیلات پدر و مادر به چه میزان در ترویج مطالعه دانش‌آموزان اهمیت دارد؟	۶	۱۰	۶۰	۱۳۷	۱۶۳	فراوانی	
		۲	۳	۱۶	۳۶	۴۳	درصد	
۶	کتابخانه‌های خانگی و در معرض کتاب قرار گرفتن دائمی دانش‌آموزان در خانواده به چه میزان در مطالعه شاگردان اهمیت دارد؟	۸	۲۲	۴۲	۱۴۷	۱۵۷	فراوانی	
		۲	۶	۱۱	۳۹	۴۲	درصد	

ردیف	سؤال‌ها	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
۷	فرآوانی	۷	۱۱	۵۴	۱۳۸	۱۶۶
	درصد	۲	۳	۱۴	۳۷	۴۴
۸	فرآوانی	۱۱	۱۶	۷۲	۱۵۲	۱۲۵
	درصد	۳	۴	۱۹	۴۰	۳۳
۹	فرآوانی	۱۳	۲۷	۸۶	۱۴۰	۱۱۰
	درصد	۴	۷	۲۳	۳۷	۲۹
۱۰	فرآوانی	۷	۱۶	۷۶	۱۲۸	۱۴۹
	درصد	۲	۴	۲۰	۳۴	۴۰
۱۱	فرآوانی	۵	۲۱	۹۴	۱۵۰	۱۰۶
	درصد	۱	۶	۲۵	۴۰	۲۸
۱۲	فرآوانی	۱۰	۳۷	۱۱۶	۱۲۷	۸۶
	درصد	۳	۱۰	۴۰	۳۴	۲۳
۱۳	فرآوانی	۱۵	۴۰	۹۰	۱۲۸	۱۰۳
	درصد	۴	۱۱	۲۴	۳۴	۲۷

جدول شماره ۵ توزیع فراوانی سوابق خدمتی پاسخ‌دهندگان را نشان داده و حاکی از آن است که بیشترین فراوانی یعنی ۵۸ درصد از آن‌ها دارای سابقه خدمت بالای ۱۵ سال هستند. جدول شماره ۶ توزیع فراوانی نظرات پاسخ‌دهندگان مؤلفه فرهنگی به تفکیک هر سؤال پرسشنامه را ارائه می‌نماید. مطابق این جدول، اهمیت آموزش کتاب‌خوانی در مدارس در ترویج مطالعه دانش‌آموزان در صدر مؤلفه‌های فرهنگی قرار دارد.

جدول ۷. توزیع فراوانی نظرات پاسخ‌دهندگان به تفکیک هر سؤال (مؤلفه اجتماعی)

ردیف	سؤال‌ها	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
۱	فرآوانی	۶	۲۰	۶۹	۱۵۸	۱۲۳
	درصد	۲	۵	۱۸	۴۲	۳۳

ردیف	سؤال‌ها	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
	مطالعه تا چه حد در ارتقای احساس نیاز به مطالعه دانش‌آموزان اهمیت دارد؟					
۲	آسیب‌های اجتماعی از قبیل جدایی پدر و مادر (طلاق)، فرزند آزاری، اعتیاد به موادمخدر چه میزان در کاهش مطالعه شاگردان نقش مهمی دارد؟	۱۰	۱۸	۳۲	۹۶	۲۲۰
		۳	۵	۸	۲۶	۵۸
۳	افزایش آگاهی‌های اجتماعی دانش‌آموزان توسط رسانه‌های جمعی به چه میزان در ترویج مطالعه آن‌ها اهمیت دارد؟	۶	۱۵	۶۱	۱۵۱	۱۴۳
		۲	۴	۱۶	۴۰	۳۸
۴	برنامه‌های تلویزیون به‌عنوان رسانه ملی به چه میزان در ترویج مطالعه دانش‌آموزان اهمیت دارد؟	۱۶	۲۸	۶۳	۱۳۷	۱۳۲
		۴	۷	۱۷	۳۷	۳۵
۵	گسترش مطالعه دیجیتال در کشور به چه میزان در ترویج مطالعه دانش‌آموزان اهمیت دارد؟	۱۴	۳۳	۱۰۴	۱۵۲	۷۳
		۴	۹	۲۸	۴۰	۱۹

در جدول شماره ۷ توزیع فراوانی نظرات پاسخ‌دهندگان مؤلفه‌های اجتماعی به تفکیک هر سؤال ارائه شده است. مطابق این جدول، آسیب‌های اجتماعی از قبیل جدایی پدر و مادر (طلاق)، فرزند آزاری و اعتیاد به مواد مخدر از مهم‌ترین عوامل کاهنده مطالعه دانش‌آموزان است که مورد توجه پاسخ‌دهندگان در این پژوهش قرار گرفته است.

در آزمون فرضیه‌های اول و دوم پژوهش از آزمون t یک نمونه‌ای استفاده شده است، ولی در آزمون فرضیه سوم از آزمون آنالیز واریانس یک‌طرفه استفاده گردید.

فرضیه اول: بین مؤلفه‌های فرهنگی و میزان مطالعه دانش‌آموزان رابطه معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۸. نتایج آزمون t یک نمونه‌ای جهت بررسی تأثیر مؤلفه‌های فرهنگی بر افزایش میزان

مطالعه دانش‌آموزان

متغیر	میانگین	آماره t	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
مؤلفه‌های فرهنگی مطالعه	۳/۹۷	۲۹/۴۵	۳۷۵	۰/۰۰۱

مطابق جدول ۸ میانگین مؤلفه‌های فرهنگی برابر با ۳/۹۷ است که به‌طور معنی‌داری بزرگ‌تر از مقدار متوسط (۳) است. همچنین سطح معنی‌داری مربوط به آماره t برابر با ۰/۰۰۱ بوده که از ۰/۵۰ کوچک‌تر است. لذا فرض صفر رد و فرض مقابل در سطح خطای ۰/۰۵ پذیرفته می‌شود؛ بنابراین فرضیه اول پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد.

فرضیه دوم: بین مؤلفه‌های اجتماعی و میزان مطالعه دانش‌آموزان رابطه معنی‌داری وجود دارد.
جدول ۹. نتایج آزمون t یک نمونه‌ای جهت بررسی تأثیر مؤلفه‌های اجتماعی بر افزایش میزان مطالعه دانش‌آموزان

متغیر	میانگین	آماره t	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
مؤلفه‌های اجتماعی مطالعه	۳/۹۱	۲۶/۰۶	۳۷۱	۰/۰۰۱

مطابق جدول ۹، میانگین مؤلفه‌های اجتماعی مطالعه برابر با ۳/۹۱ شده و به‌طور معنی‌داری بزرگ‌تر از مقدار متوسط (۳) است. همچنین سطح معنی‌داری مربوط به آماره t برابر با ۰/۰۰۱ شده که از ۰/۰۵ کوچک‌تر است. لذا فرض صفر رد و فرض مقابل در سطح خطای ۰/۰۵ پذیرفته می‌شود؛ بنابراین فرضیه دوم پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد.

فرضیه سوم: بین مؤلفه‌های فرهنگی و مؤلفه‌های اجتماعی در سطح تحصیلات مختلف معلمان، تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۱۰. نتایج آزمون آنالیز واریانس یک‌طرفه جهت بررسی تأثیر متغیر سطح تحصیلات بر مؤلفه‌های تأثیرگذار بر میزان مطالعه

مؤلفه	مقایسات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	آماره F	سطح معنی‌داری
فرهنگی	بین گروهی	۳/۱۰	۲	۱/۵۵	۳/۸۳	۰/۰۲۳
	درون گروهی	۱۴۶/۷۰	۳۶۲	۰/۴۱		
	کل	۱۴۹/۸۰	۳۶۴	-		
اجتماعی	بین گروهی	۳/۷۷	۲	۱/۸۹	۴/۱۵	۰/۰۱۷
	درون گروهی	۱۶۴/۶۴	۳۶۲	۰/۴۶		
	کل	۱۶۸/۴۱	۳۶۴	-		

نتایج آزمون فرضیه سوم در جدول شماره ۱۰ ارائه شده است. مطابق جدول شماره ۱۰ سطح معنی‌داری مربوط به آماره F برای مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی از ۰/۰۵ کوچک‌تر است، یعنی بین این مؤلفه‌ها در سطح تحصیلات مختلف تفاوت معنی‌دار وجود دارد. برای دانستن این نکته که بین کدام سطوح با هم تفاوت معنی‌داری وجود دارد، از آزمون تعقیبی بنفرونی استفاده شده است. نتایج این آزمون نشان داد که بین سطح تحصیلات دیپلم یا کاردانی با کارشناسی ارشد یا بالاتر از نظر مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی تفاوت معنی‌داری وجود دارد. همچنین بین سطح تحصیلات دیپلم یا کاردانی با کارشناسی از نظر مؤلفه‌های فرهنگی تفاوت معنی‌داری وجود دارد. لذا فرضیه سوم نیز تأیید می‌شود.

نتیجه‌گیری

مطابق جدول شماره ۸، میانگین مؤلفه‌های فرهنگی برابر با ۳/۹۷ و به‌طور معنی‌داری بزرگ‌تر از مقدار متوسط (۳) است و طبق نتایج آزمون فرضیه اول، مؤلفه‌های فرهنگی مطالعه نقش زیادی در میزان مطالعه دانش‌آموزان دارد. در این پژوهش، از میان زیرمؤلفه‌های فرهنگی، آموزش کتاب‌خوانی در مدارس نقش با اهمیتی در ترویج مطالعه کودکان و نوجوانان دارد و در صدر مؤلفه‌ها قرار گرفته است. در حالی که انتخاب کتاب توسط کارشناس فرهنگی، در ارتقای فرهنگ مطالعه دانش‌آموزان از نظر پاسخ‌دهندگان دارای کم‌ترین نقش است (جدول ۶).

از بررسی شواهد موجود در مدارس کشور این‌گونه استنباط می‌شود که در ایران، برنامه آموزشی دوره‌های ابتدایی و متوسطه تنها بر یادگیری مواد درسی متکی است و برنامه‌ریزی درست برای ایجاد فرهنگ و ساعت مطالعه در آن پیش‌بینی نشده است. بنابراین مراجعه به منابع دیگر که مقدمه پژوهش است خودبه‌خود از مدار توجه و بررسی شاگردان خارج می‌شود. حذف پست سازمانی کتابدار، که در عمل منجر به ناکارآمدی کتابخانه‌های آموزشی شده است و کمبود توجه به اندیشمندان و فرهیختگان و رواج فرهنگ شفاهی در جامعه، و اینکه با مطالعه نمی‌توان به موفقیت و ثروت رسید، موجب شده‌اند که آموزش کتاب‌خوانی در مدارس چندان مورد توجه قرار نگیرد. تلاش مربیان پرورشی نیز در این شرایط، چندان به بار نمی‌نشیند. در نتیجه، تربیت شاگردانی فاقد روحیه پرسشگری را شاهد خواهیم بود که در صورت تداوم این روند، داشتن نسلی خردمند دور از انتظار می‌نماید، و نوعی انجماد فکری به جامعه تحمیل خواهد شد.

پاسخ سؤال میزان تحصیلات پدر و مادر به چه میزان در ترویج مطالعه دانش‌آموزان اهمیت دارد؟، نشان می‌دهد که هرچه سطح سواد و تحصیلات والدین بالاتر باشد، اغلب بر میزان گرایش فرزندان به مطالعه افزوده می‌شود. به نظر می‌رسد که تعداد قابل توجهی از افراد جامعه دارای سطح سواد اندک و یا بی‌سواد هستند. قوانین کشور، ناظر بر اجباری بودن آموزش سواد نیست. بنابراین عارضه کم‌سوادی و بی‌سوادی والدین نیز از آسیب‌های فرهنگی دیگر مطالعه دانش‌آموزان کشور محسوب می‌شود. بی‌سوادی معلول است، استمرار کم‌خوانی منجر به بی‌سوادی گسترده‌تری خواهد شد و این چرخه معیوب ادامه خواهد یافت.

در مورد زیرمؤلفه انتخاب کتاب توسط کارشناسان فرهنگی و نقش کم‌رنگ آن‌ها در ارتقای فرهنگ مطالعه دانش‌آموزان از نگاه پاسخ‌دهندگان در این پژوهش، باید گفت که لازمه مجموعه‌سازی خوب فقدان اعمال سلیقه ممیزی توسط مجریان، شناخت نیازهای اطلاعاتی شاگردان، آشنایی با ادبیات کودکان و نوجوانان و همچنین آگاهی از بسترهای فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و در سنین بالاتر حتی آگاهی از گرایش‌های سیاسی دانش‌آموزان است. اگر کتابخانه‌های آموزشی توجه جدی به علایق شاگردان نداشته باشند، آن‌ها از آن روی بر می‌گردانند. اگر مجموعه‌سازی مناسب باشد، مطالعه آن می‌تواند به تقویت توانش‌های ذهنی و افزایش سطح آگاهی شاگردان منجر شود. بنابراین در انتخاب کتاب نظر متخصص اولویت دارد.

این یافته‌ها با قسمت‌هایی از مطالعات مرور شده پژوهش از جمله با نتایج پژوهش‌های شاهینی و بیگدلی (۲۰۱۵)، حسینی، طاهری و شیربیگی (۲۰۱۹)، سیتز^۱ (۲۰۱۰)، لادیپو و جیبوتوشو^۲ (۲۰۱۵)، ناگاراچا و منالان^۳ (۲۰۱۶)، و آمیو و آنتو^۴ (۲۰۱۸) همسو و با یافته‌های سعیدی، حریری و ابادری (۲۰۱۷) و بهزادی و محمودی (۲۰۱۸) غیرهمسو است.

مطابق جدول ۹، میانگین مؤلفه‌های اجتماعی برابر با ۳/۹۱ و به‌طور معنی‌دار بزرگ‌تر از مقدار متوسط (۳) است و طبق نتایج آزمون فرضیه دوم، مؤلفه‌های اجتماعی نقش زیادی در میزان مطالعه دانش‌آموزان دارد. آسیب‌های اجتماعی از قبیل جدایی پدر و مادر (طلاق)، فرزند آزاری و اعتیاد به مواد مخدر، به‌عنوان عوامل بازدارنده مطالعه دانش‌آموزان در صدر زیرمؤلفه‌های اجتماعی قرار گرفته است. از طرف دیگر، اهمیت زیرمؤلفه گسترش مطالعه دیجیتال در کشور در ترویج میزان مطالعه دانش‌آموزان در پایین‌ترین حد برآورد شده است.

از بین زیرمؤلفه‌های اجتماعی، سؤال «جدایی پدر و مادر (طلاق)، فرزندآزاری، اعتیاد به مواد مخدر به چه میزان در کاهش مطالعه دانش‌آموزان نقش مهمی دارد؟» دارای بالاترین رتبه است و منجر به کاهش شدید مطالعه دانش‌آموزان و زمینه‌ساز نابسامانی‌های اجتماعی دیگر نیز هست. در این میان فرزندان طلاق به‌دوراز هرگونه توجه در جامعه رها می‌شوند و اساس کج‌روی‌ها در کودکی پایه‌گذاری شده و در نوجوانی با شدت ظاهر می‌گردد. اعتیاد به مواد مخدر نیز بسیاری از ارزش‌های اخلاقی جامعه را به نابودی می‌کشاند و موجب محو کامل کتاب در عرصه زندگی شده و هزینه‌های زیادی به جامعه تحمیل می‌نماید. در چنین شرایطی جهت ایجاد تحول در رفتار مطالعه دانش‌آموزان در کشور، نباید به اقدامات پراکنده بسنده کرد چراکه این مهم تابع عوامل گوناگون است و به اهتمام ملی و برنامه‌ریزی نیازمند است.

پاسخ سؤال «برنامه‌های تلویزیون به‌عنوان رسانه ملی به چه میزان در ترویج مطالعه دانش‌آموزان اهمیت دارد؟» نیز از زیرمؤلفه‌های مورد توجه این پژوهش است. در ایران، تلویزیون را به «دانشگاه» تعبیر نموده‌اند. در خط‌مشی کلی صداوسیما جمهوری اسلامی ایران بر رشد و شکوفایی استعداد‌های انسانی و بارور ساختن خلاقیت و زمینه‌های رشد فکری تأکید شده است. اگر تلویزیون به‌عنوان رسانه ملی تنها به‌عمل نوعی مهندسی فرهنگی جهت پاسداری از ایده‌های خاص و ازپیش‌تعیین‌شده نپردازد و به اجرای برنامه‌های جامع‌تر فرهنگ کتاب‌خوانی همت گمارد، می‌تواند گرایش‌های مختلف فکری افراد جامعه به‌ویژه دانش‌آموزان را تحت پوشش قرار دهد و موجب دسترسی بسیاری به اطلاعات مورد نظر آن‌ها شود. این اقدام به تقویت سرمایه اجتماعی، اعتماد عمومی و حفظ وحدت ملی منجر خواهد شد.

در این پژوهش، مؤلفه گسترش مطالعه دیجیتال در کشور و اهمیت آن در ترویج مطالعه دانش‌آموزان از زیرمؤلفه‌های اجتماعی پژوهش، از نگاه پاسخ‌دهندگان دارای پایین‌ترین رتبه است. یعنی با وجود رشد و گسترش منابع الکترونیکی و اینترنتی در کشور، به‌نظر پاسخ‌دهندگان در ترویج مطالعه دانش‌آموزان از اهمیت چندانی برخوردار نیست. بدیهی است که مطالعه افراد و ازجمله دانش‌آموزان تحت‌تأثیر فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی دچار تغییراتی شده است. ممکن است گروهی از

---

1. Seitz
2. Ladipo & Gbotosho
3. Nagaraja & Manalan
4. Ameyaw & Anto

خوانندگان از مطالعه دیجیتالی و اینترنتی رضایت خاطر کافی داشته باشند ولی دانش‌آموزان به مطالعه سطحی و پراکنده گرایش پیدا کنند و از مطالعه کتاب و مطالب طولانی دوری نمایند.

مطابق جدول ۱۰ پژوهش، سطح معنی‌داری آماره F برای مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی از ۰/۰۵ کوچک‌تر شده است و طبق آزمون فرضیه سوم، بین مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی تأثیرگذار بر میزان مطالعه دانش‌آموزان، در سطح تحصیلات مختلف معلمان تفاوت معنی‌داری وجود دارد. در این پژوهش از بین زیرمؤلفه‌های فرهنگی، شیوه تدریس معلمان و از بین زیرمؤلفه‌های اجتماعی، ارتباط با نویسندگان، دانشمندان، اساتید و معلمان به‌عنوان اصحاب مطالعه در ترویج میزان مطالعه دانش‌آموزان به‌ترتیب با رتبه بالا و متوسط ارزیابی شده است. متغیر سطح تحصیلات معلمان (سطح تحصیلات بالاتر می‌تواند به آشنایی بیشتر و مؤثرتر معلمان به شیوه‌های تدریس گوناگون و خلاق ختم شود)، تأثیرات متفاوتی بر مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی مطالعه داشته است. متذکر می‌گردد، ادامه تحصیلات معلمان به سطوح بالاتر در صورتی مطلوب است که به ایجاد شیوه‌های تدریس نوین و آگاهی‌بخش ختم شود و فرصت‌هایی برای خلاقیت دانش‌آموزان به وجود آورد و نقش مطالعه در آن ضمن کمک به شاگردان در رسیدن به پیشرفت تحصیلی، موجب گسترش افق فکری فراگیران و شکل‌گیری تفکر انتقادی در آنان گردد. پس اگر نظام آموزشی کشور جهت آموزش و ترویج مطالعه شاگردان مدارس به این مهم توجه نماید، در نحوه یادگیری‌ها و افزایش پویایی و خودکارآمدی بیشتر دانش‌آموزان نقش مؤثری خواهد داشت. بدین‌وسیله زمینه دسترسی به فرهنگ مولد فراهم می‌گردد.

این یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های شاهینی و بیگدلی (۲۰۱۵)، سعیدی، حریری و اباذری (۲۰۱۷) و ناگارجا و منالان (۲۰۱۶) همسو و با یافته‌های بهزادی و محمودی (۲۰۱۸)، حسینی، طاهری و شیربیگی (۲۰۱۹)، سیتز (۲۰۱۰)، لادیپو و جیبوتوشو (۲۰۱۵)، و آمیو و آنتو (۲۰۱۸) غیرهمسو است. در این پژوهش ضمن بررسی مؤلفه‌های گوناگون فرهنگی و اجتماعی مانند تحصیلات معلمان و شیوه‌های تدریس آن‌ها، آموزش کتاب‌خوانی، آسیب‌های اجتماعی، افزایش آگاهی‌های اجتماعی از طریق رسانه‌ها، انتشار کتاب‌ها و نشریه‌ها متناسب با نیاز فرهنگی امروز جامعه، چاپ کتاب‌های مصور، کتابخانه‌های خانگی و توجه جدی به درس انشا در مدارس نیز مورد توجه قرار گرفته‌اند.

با وجود موانع فرهنگی و اجتماعی بر سر راه مطالعه، زمینه‌های لازم از قبیل حجم بالای منابع و پژوهش‌های دانشگاهی، برپایی سمینارها و همایش‌ها و مهم‌تر از همه، بنیان‌های اعتقادی، فکری و فرهنگی در ایران عواملی هستند که توان ترویج فرهنگ مطالعه دانش‌آموزان را در خود دارند. باید دید سیاست‌گذاران چه کارکردی از فرهنگ مطالعه انتظار داشته و در چه جهتی سیاست‌گذاری می‌کنند، تا مطالعه کتاب/کتاب الکترونیک رواج پیدا کند. توجه به این امر مهم جامعه را از مواجهه با چالش‌ها و بحران‌های فرهنگی و اجتماعی برحذر خواهد داشت. با توجه به اینکه بین ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی و رشد تولیدات علمی کشور رابطه تنگاتنگی وجود دارد. شایسته است سیاست‌گذاران حوزه‌های مذکور ارتباط عمیق تولیدات فرهنگی از جمله کتاب، تولید و توزیع بیشتر آن را در مسیر تولید بیشتر علم مورد توجه قرار دهند. یعنی ترویج مطالعه در جامعه منجر به تولید علم در کشور خواهد شد. پژوهشی با عنوان: رابطه بین ترویج مطالعه و تولید علم در کشور، پیشنهاد می‌شود.

Reference

- Ahmadi, F., Nasiriyani, KH. & Abazari, P. (1999). A tool in research. Iranian Journal of Medical. *Iranian Journal of Medical*, 8 175-186. [In Persian]
- Alizadeh, S., Babakhani, F., Lotfi, B. & Ejtahednejad Kashani, S. (2016). "Investigating the relationship between economic class and the amount of book reading among Iranians (based on the fourth wave of the country's general culture indicators plan in 2013)." Study culture in Iran: opportunities and threats: a collection of articles of the national conference in Tehran November 28, 2012: 30. doi <https://search.ricest.ac.ir/dl/search/defaultta.aspx?DTC=36&DC=103433>. [In Persian]
- Ameyaw, S. K., & Anto S. K. (2018). Read or perish: reading habits among students and its effect on academic performance: a case study of eastbank senior high school-Accra. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*, 1748, 24.
- Azad-Armaki & Monavari, N. (2012). Analyzing the content of Iran's cultural policies, based on the constitution, Document of cultural policies and the fifth development plan. . *The Socio-Cultural Research Journal of Rahbord*, 30. [In Persian]
- Behzadi, H., Mahmoudi, H. (2018). Investigating the role of observational learning on the reading status of high school male students based on Bandura's social cognitive theory. *Library and Information Sciences*, 26. [In Persian]
- Cheshmeh Sohrabi, M. (2016). Useful study. *collection of articles of the national conference of useful study*, Chapar, 214. <https://doi.org/9786002760265> [In Persian]
- Fatahi, R. (2014). Planning and developing services in public libraries to promote reading. *collection of articles of the national conference of useful study*, 36. [In Persian]
- Hosseini, M. (2016). Reading culture: theoretical foundations and practical ways of creating, developing and institutionalizing reading behavior. *National Reading Conference*. [In Persian]
- Hosseini, M., Taheri, S. & Shirbeigi, N. (2019). Reading culture of elementary schools in Sanandaj: mixed research, *Library and Information Science Research*, 9 (1), 309-329. DOI: <https://doi.org/10.22067/riis.v0i0.75362>. [In Persian]
- Ladipo, S. O., & Gbotosho, S. A (2015). Influence of gender differences on reading habit and academic achievement of undergraduate medical students in university of Ibadan, Nigeria. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*, 1338, 12.
- Mirhossein, Z. B., M. . (2012). A Study of the Impact of Semnan Municipality 'Rangin Kaman' Phone Library on the Development of Children' and Young Adults' Reading Culture. *Research of Information Science & Public Libraries*, 15.

<https://doi.org/http://dorl.net/dor/20.1001.1.26455730.1391.18.1.6.9>

[In Persian]

- Nagaraja, S., & Manalan, J (2016). Reading Habits and Reading preferences of secondary school students. *International Journal of Advanced Research in Management and Social Sciences*. <https://doi.org/https://garph.co.uk/IJARMSS/Sep2016/7.pdf>
- Niyazi, M. & karkonan Nasrabadi, M. (2016). Pathology of study and reading, *National Conference on Study Culture in Iran: Opportunities and Threats, Allameh Tabatabai University, Tehran*, 407-419. [In Persian]
- Saeidi, Z., Hariri, N. & Abazari, Z. (2017). "The Relationship between Parenting Styles and Tendency to Reading: The Case of Adolescents in Tehran City High Schools." *Research of Information Science & Public Libraries*: 17. doi <http://dorl.net/dor/20.1001.1.26455730.1396.23.1.5.3>. [In Persian]
- Salari, M. (2018). *Development of study culture: Factors, guidelines and theories*. [In Persian]
- Salehi Amiri, M. A. D., A. . (2008). *Basics of policy making and cultural planning*. [In Persian]
- Sayah-Taheri, M. H. (2010). *Examining the role of the government in cultural policymaking" (case study, book policymaking in the Islamic Republic of Iran)* Tehran University]. [In Persian]
- Seitz, L. (2010). Student attitudes toward Reading: A case study. *Journal of Inquiry and Action in Education*, 14. <https://doi.org/https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1134758.pdf>
- Shahini, S., & Bigdeli, Z. (2015). *Identifying and categorizing the factors preventing the reading of non-curricular printed books and investigating the views of the students of Khuzestan Jihad University Higher Education Complex about these factors*. National Reading Conference: 9. https://doi.org/https://jaist.areeo.ac.ir/article_118134.html?lang=en [In Persian]
- Sherafati, S. (2004). A survey on school libraries situation (high school level) of Kohkilouye and Boyer Ahmad Province. *Librarianship and Information Organization Studies*, 8. http://nastinfo.nlai.ir/article_717_2f71635e830aa72bbb48f2bf674e1ab1.pdf [In Persian]
- Sohrabi Smaroud, M. V. (2016). Books, study, and why we don't read books. *today's youth magazine*, 2. [In Persian]
- Yousefi, A. (2001). Extracurricular study of secondary school students in Qom province, *Library and Information Sciences*. 13. https://doi.org/https://lis.aqr-libjournal.ir/article_47515_49df972ac2914ff9820fb908a199f615.pdf [In Persian]